

BOSHLANG'ICH SINFLARDA DIQQATNI SHAKLLANTIRISH USUL VA VOSITALARI

Sultonova Shodiyona Hazrat qizi

Osiyo Xalqaro Universiteti psixologiya yo'nalishi 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda bolalarda diqqatni shakllantirishning ahamiyati va unga oid pedagogik usul va vositalar tahlil qilinadi. Diqqatni rivojlantirish — bu o'quvchilarning ta'lim jarayonida o'zlariga kerakli ma'lumotlarga e'tibor qaratish va ularga uzluksiz fokuslanish qobiliyatini shakllantirish jarayonidir. Maqolada diqqatni shakllantirishda o'qituvchining metodik yondashuvi, diqqatni rivojlantirishga xizmat qiluvchi turli o'yin va mashqlar, vizual materiallar va texnologiyalarning roli haqida so'z boradi. Shuningdek, diqqatni jamlash va uni davom ettirish uchun muhim bo'lgan metodlar va texnikalar, shu jumladan, motivatsiya yaratish, muhitni yaxshilash, va o'quvchilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan o'qitish usullari ko'rib chiqiladi. Ushbu maqola pedagoglar uchun amaliy tavsiyalar va o'quv jarayonini yanada samarali qilish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar : ta'lim metodikasi, vizual materiallar, intellektual rivojlanish, kognitiv qobiliyatlar, integratsiya.

Аннотация: В статье анализируется важность развития внимания у детей начальных классов и связанные с этим педагогические методы и средства. Развитие внимания — это процесс развития у учащихся способности обращать внимание на необходимую им информацию и постоянно фокусироваться на ней в процессе обучения. В статье рассматривается методический подход учителя к развитию внимания, роль различных игр и упражнений, наглядных материалов и технологий, способствующих развитию внимания. В нем также рассматриваются методы и приемы, важные для поддержания и сохранения внимания, включая методы обучения, направленные на создание мотивации, улучшение среды и развитие интеллектуальных способностей учащихся. В статье даны практические рекомендации для педагогов, которые послужат основой для повышения эффективности процесса обучения.

Ключевые слова: методика обучения, наглядные материалы, интеллектуальное развитие, познавательные способности, интеграция.

Abstract: This article analyzes the importance of developing attention in primary school children and the pedagogical methods and tools related to it. Developing attention is the process of forming students' ability to pay attention to the information they need and focus on it continuously during the educational process. The article discusses the teacher's methodological approach to developing attention, the role of various games and exercises, visual materials and technologies that serve to develop attention. It also considers methods and techniques that are important for concentrating and maintaining attention, including creating motivation, improving the environment, and teaching

methods aimed at developing students' intellectual abilities. This article provides practical recommendations for teachers and serves as a basis for making the educational process more effective.

Keywords: educational methodology, visual materials, intellectual development, cognitive abilities, integration.

Vatanimizda boshlang'ich ta'lim sohasi uzluksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'g'ini hisoblanib, u har tomonlama sog'lom va ruhan yetuk bola shaxsni tayyorlashda g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi.⁵⁸ Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarga diqqatni rivojlantirishning psixologik xususiyatlari bo'yicha ta'lim tizimida olib borilayotgan ishlarga yanada ehtiyoj ko'pligi aniqlandi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarga diqqatning taqsimlanish xususiyati qiz bolalarga kuchli rivojlanganligi, diqqatning barqarorligi va ko'chuvchanligi o'g'il bolalarda qizlarga nisbatan kuchli darajada namoyon bo'lishi empirik tadqiqotlar asosida aniqlangan, o'quvchilarga diqqatning shakllanishi o'qituvchilarga o'quvchiga munosabati kabi obyektiv omilga hamda shaxsning individual psixologik xususiyatlardan biri hisoblangan temperamentiga, o'quv motivatsiyasi kabi subyektiv omillarga bog'liqligi korrelyatsion tahlillar asosida aniqlangan.

“Diqqatga hamma vaqt u yoki bu darajadagi faollik xosdir. Bunday faollik ongning bir nuqtaga to'planishining kuchayishi va ma'lum vaqt mobaynida diqqat qaratilgan narsaga ongning faol yo'naltirilishini saqlab turishdan iboratdir”. Demak, o'quvchi diqqati orqali uning ongiga ta'sir o'tkazish mumkin. Buning uchun esa o'quvchi diqqatini boshqarish, ya'ni jalb qilish zarur. Bolalardagi diqqat ulardagi aqliy jarayonlarning sifatini ta'minlaydi hamda diqqat har qanday faoliyatning zaruriy sharti hisoblanadi.⁵⁹

Boshlang'ich sinflarda bolalar o'zlarining diqqatni boshqarish va konsentratsiya qilish qobiliyatlarini rivojlantira boshlaydilar, bu esa ularning o'qish va o'rganish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Quyidagi sabablarga ko'ra boshlang'ich sinflarda diqqatni jamlash juda muhimdir:

1. O'qish va o'rganish samaradorligi: Diqqatni jamlay olish, bolalarga o'qish, matematik masalalarni hal qilish va boshqa o'quv faoliyatlarida muvaffaqiyatli bo'lishga yordam beradi. Agar bolalar e'tiborini bir joyga to'plasa, o'rgatilayotgan materialni yaxshiroq tushunadilar va eslab qolishadi.

2. Kognitiv rivojlanish: Diqqatni jamlash kognitiv jarayonlarni — xotira, mantiqiy fikrlash, va qaror qabul qilishni rivojlantiradi. Bu jarayonlar, ayniqsa boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar uchun muhim, chunki ularning aqliy qobiliyatlari hali to'liq shakllanmagan.

⁵⁸ Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Toldirilgan ikkinchi nashri .Toshkent:"O'zbekiston"nashriyoti ,2022.-416 bet. ISBN 978-9943-7951-7-4

⁵⁹ Safayev N.S., Mirashirova N.A., Odilova N.G. “Umumiy psixologiya nazariyasi va amaliyoti“ TDPU, 2013 y, B.79-90.

3. Samarali vaqt boshqaruvi: Diqqatni jamlash bolalarga o'z vaqtini qanday tartibda sarflashni o'rgatadi. Masalan, dars davomida kerakli mavzuga e'tibor qaratib, shaxsiy va akademik vazifalarni bajarishda muvaffaqiyatga erishadilar.

4. Disiplinaning mustahkamlanishi: Diqqatni jamlash bolalarda o'zini tuta olish, o'z xatti-harakatlarini nazorat qilish va o'ziga bo'lgan ishonchni oshirishga yordam beradi. Bu, ayniqsa yosh bolalar uchun o'quv jarayonining muvaffaqiyatli davom etishi uchun muhimdir.

5. Muammolarni hal qilish va kreativlik: Diqqatni jamlash bolalar uchun yangi masalalarni hal qilishda yordam beradi. Ular fikrlashni chuqurlashtirishi, turli yondashuvlarni ko'rib chiqishi va ijodiy fikrlashni rivojlantirishi mumkin.

6. Ijtimoiy va emosional rivojlanish: O'quv jarayonida diqqatni jamlash bolalarda ijtimoiy o'zaro aloqalarni ham yaxshilaydi. E'tiborli bolalar guruhdagi muammolarni hal qilishda yaxshiroq ishtirok etishadi va o'qituvchining ko'rsatmalarini to'g'ri tushunishadi.

Boshlang'ich sinflarda diqqatni shakllantirish usullari o'quvchilarning diqqatini jamlash, uni davom ettirish va samarali boshqarishni ta'minlashga qaratilgan bo'lishi kerak. Bu usullar bolalarning kognitiv rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va ta'lim jarayonini samarali qilishda muhim ahamiyatga ega. Quyidagi usullar boshlang'ich sinflarda diqqatni shakllantirishda qo'llaniladi:

1. O'yinlar va interaktiv faoliyatlar

Diqqatni shakllantirish uchun o'yinlar va interaktiv mashqlar samarali vositalardir. Bu turdagi faoliyatlar bolalarni jalb qiladi va ular o'rganishga yanada qiziqish bilan yondashadilar. Masalan, "e'tibor o'yinlari", "so'z topish o'yinlari", "rasmni to'ldirish" kabi mashqlar bolalarda diqqatni jamlash va uni uzoq vaqt davomida saqlashga yordam beradi.

a) E'tibor o'yinlar

E'tibor o'yinlari — bu bolalar diqqatini jamlash, e'tiborini saqlash va rivojlantirish uchun mo'ljallangan o'yinlar. Ushbu o'yinlar o'quvchilarga o'ynab, o'rganishga yordam beradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi. E'tibor o'yinlari bolaning e'tiborini uzluksiz ravishda ma'lum bir faoliyatga yoki muammoni hal qilishga qaratishga qaratilgan. Bu turdagi o'yinlar nafaqat diqqatni shakllantirishda, balki xotira, tasavvur, va kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishda ham samarali bo'ladi. Mana, ba'zi misollar:

"Nima o'zgardi?" (What Changed?)

Ushbu o'yin juda oddiy va bolalar uchun qiziqarli. O'qituvchi yoki bola bir nechta ob'ektlarni (rasmlar, o'yinchoqlar yoki sinfdagi narsalar) bir necha soniya davomida ko'rsatadi. So'ngra, o'qituvchi yoki bola ob'ektlarni o'zgartiradi (masalan, biror narsani olib tashlaydi yoki joyini o'zgartiradi). Bolalar o'zgargan narsani aniqlashga harakat qilishadi. Bu o'yin diqqatni rivojlantirish va bolalarning kuzatuvchanligini oshiradi.

"Xotira o'yinlari" (Memory Game)

Xotira o'yinlari ko'pincha karta o'yinlari yoki rasmlar yordamida o'ynaladi. Masalan, ikki kartani yuzini pastga qarab joylashtirib, bolalar har bir kartaning orqasidagi

tasvirni eslab qolishga harakat qilishadi. E'tiborli bolalar kartalarni yaxshi eslab, bir xil tasvirlarni topishadi. Bu o'yin diqqatni saqlash va xotirani rivojlantirishga yordam beradi.

"E'tiborli do'st" (Attention Buddy)

Ushbu o'yinda bolalar juftliklarga bo'linadi. Bir bola boshqaruvchi vazifasini bajaradi va o'z sherigiga biror narsani shifrlangan tarzda aytadi (masalan, "qizil rangli topni ol"). Boshqa bola bu buyruqni diqqat bilan eshitib, shartni bajarishga harakat qiladi. O'yin davomida sheriklar tez-tez rollarini almashtiradilar. Bu o'yin diqqatni jamlashni va aynan ma'lum ma'lumotni eslab qolishni talab qiladi.

"E'tiborli rasmni top" (Spot the Difference)

Bu o'yinda bolalar ikki o'xshash rasmni ko'rib chiqishadi va ularni solishtirishadi. Ikki rasm o'rtasida kichik farqlarni topish kerak. Bu o'yin diqqatni rivojlantiradi va bolalar bilan tafsilotlarga e'tibor qaratish bo'yicha mashq qiladi.

"E'tiborli jismoniy mashqlar"

Bu o'yinlar bolalarni faollikka undaydi. Masalan, bolalar o'qituvchining ko'rsatmalari asosida turli harakatlarni bajaradilar, masalan, "yurib borish", "sakrash", "tez-tez boshni burish" va hokazo. O'qituvchi turli vazifalarni beradi va bolalar ularga diqqatni to'liq jamlab, bajarishlari kerak. Bu o'yin bolalarga nafaqat e'tibor qaratishni, balki jismoniy faoliyatni ham rivojlantiradi.

"So'zlarni eslab qol" (Word Memory)

Bolalar bir nechta so'zlar yoki raqamlarni eslab qolishga harakat qilishadi. O'qituvchi bir necha so'zni o'qiydi va bolalar ularni qaytarishga yoki eslab qolganlarini yozishga harakat qilishadi. Bu o'yin bolalarda qisqa muddatli xotirani va diqqatni rivojlantiradi.

"E'tiborli tinglash" (Listening Game)

Bu o'yinda bolalar turli xil tovushlarni yoki so'zlarni tinglab, ular bilan bog'liq savollarga javob berishlari kerak. Masalan, o'qituvchi bolalarga turli hayvon tovushlarini eshittiradi va ular bu tovushlarni kim tomonidan chiqarilganini aniqlashlari kerak. Bu o'yin diqqatni tinglashga qaratadi.

"E'tiborli rasmni yig'ish"

Bolalar tasodifiy tartibda joylashtirilgan qismlar yordamida rasmni yig'ishlari kerak. Bu o'yin bolalarga diqqatni bir nuqtaga jamlashni, tafsilotlarni kuzatishni va mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi.

E'tibor o'yinlari bolalar uchun juda foydali, chunki ular o'ynash orqali diqqatni jamlash, xotira va boshqa kognitiv qobiliyatlarni rivojlantiradilar. Bu o'yinlar o'quvchilarga qiziqarli tarzda ta'lim olishga yordam beradi va ularni faollik bilan shug'ullanishga undaydi.

2. Vizual materiallar va taqdimotlar

Bolalar vizual materiallarni yaxshi qabul qiladilar. Ta'lim jarayonida rangli slaydlar, diagrammalar, rasmlar, video materiallar va boshqa ko'rish orqali ma'lumotlarni taqdim etish diqqatni shakllantirishda yordam beradi. Bu materiallar o'quvchilarga o'rgatilayotgan mavzuni yaxshiroq tushunish va eslab qolish imkonini beradi.

3. Qisqa va aniq ko'rsatmalar

O'qituvchining qisqa, aniq va tushunarli ko'rsatmalari bolalar uchun juda muhimdir. Diqqatni jamlash uchun o'quvchilarga ko'rsatmalarni qisqa va oson tushuniladigan qilib berish zarur. Shuningdek, o'quvchilarning savollariga tez javob berish va ularning shubhalarini bartaraf etish diqqatni saqlashda muhim rol o'ynaydi.

4. Diqqatni jalb qiluvchi mavzular

O'quvchilarning qiziqishlariga mos mavzularni tanlash diqqatni shakllantirishda samarali bo'ladi. Agar o'quvchilarga qiziqarli yoki ular uchun muhim bo'lgan mavzularni taqdim etsak, ularning diqqatini jamlash va faol ishtirok etish ehtimoli oshadi.

5. Kichik guruhlar bilan ishlash

O'quvchilarga kichik guruhlarda ishlash imkonini berish diqqatni shakllantirishga yordam beradi. Guruhdagi muhokamalar va hamkorlik orqali bolalar o'z fikrlarini o'rtoqlashadilar, diqqatlarini to'liq muammolarni hal qilishga qaratadilar va bir-birlariga yordam berishadi.

6. Xotira va diqqatni rivojlantiruvchi mashqlar

Xotira va diqqatni rivojlantirish uchun maxsus mashqlarni tashkil qilish muhimdir. Masalan, o'quvchilarni biror narsani qisqa muddatda eslab qolishga chaqirish yoki o'qilgan matn bo'yicha savollar berish orqali ularning diqqatini va xotirasini yaxshilash mumkin.

7. Motivatsiya va rag'batlantirish

O'quvchilarga motivatsiya berish va ularning muvaffaqiyatlarini rag'batlantirish diqqatni jamlashni kuchaytiradi. Bu ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi va dars davomida diqqatlarini yuqori darajada saqlashlariga yordam beradi.

8. Boshqa ta'lim texnologiyalaridan foydalanish

Zamonaviy texnologiyalar (kompyuter dasturlari, ta'lim ilovalari va interaktiv ta'lim vositalari) bolalar diqqatini jamlashda samarali yordamchi vositalar bo'lishi mumkin. O'quvchilarning o'rgatish jarayonida texnologiyalarni qo'llash ularning motivatsiyasini oshiradi va ularni diqqatni to'plashga undaydi.⁶⁰

9. Tartib va o'quv muhitining tashkil etilishi

Sinfda tartibni ta'minlash va o'quv muhitini qulay qilish bolalarning diqqatini jamlashda muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi sinfda tinch va qulay atmosfera yaratishi kerak, bu esa o'quvchilarning diqqatini ta'limga qaratishga yordam beradi.

10. O'qish va yozish faoliyatlari

O'quvchilarga o'qish va yozish mashqlarini berish, ularni diqqatni to'liq jamlashga va o'rganayotgan materialga faolroq yondashishga undaydi. Ayniqsa, o'quvchilarga kichik matnlarni o'qish yoki so'zlar tuzish kabi faoliyatlar diqqatni rivojlantirishda samarali bo'ladi.

11. Tezkor va samarali feedback

⁶⁰ Usmonova Q.S Development of Steam International Assessment Program in Primary Education. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE. 30th Apr 2023. 242-244 s

O'qituvchining tezkor va aniq fikr bildirish orqali o'quvchilarning diqqatini jalb qilish muhimdir. O'quvchilarga ular qanday ishlayotganini va o'rganganlarini tezda tushuntirib berish diqqatni saqlashga yordam beradi.

12. Aqlli tanaffuslar va motivatsion dam olish

Diqqatni uzoq vaqt davomida jamlash oson emas, shuning uchun o'qituvchi tanaffus vaqtlarini to'g'ri tashkil etishi kerak. Yengil mashqlar yoki qisqa dam olishlar orqali bolalar diqqatlarini qayta tiklashlari mumkin. oshlang'ich sinflarda diqqatni shakllantirish usullari nafaqat o'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyatlarini oshiradi, balki ularning umuman kognitiv va ijtimoiy rivojlanishiga ham yordam beradi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, boshlang'ich sinflarda diqqatni shakllantirish usullari o'quvchilarning kognitiv rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. O'quvchilarning diqqatini jamlash va uni saqlash, shuningdek, o'quv jarayonida samarali faoliyat ko'rsatishlari uchun zarur. Bunday usullar, ayniqsa, yosh bolalar uchun o'ta zarurdir, chunki ular hali o'z diqqatlarini boshqarish bo'yicha tajribaga ega emaslar. Diqqatni shakllantirish usullari asosan o'yinlar, interaktiv faoliyatlar, qisqa ko'rsatmalar, motivatsiya va vizual materiallarga asoslanadi. E'tibor o'yinlari va vizual materiallardan foydalanish kabi metodlar bolalar diqqatini jadal ravishda jamlashga yordam beradi. Masalan, "nima o'zgardi?", "xotira o'yinlari" yoki "e'tiborli rasmni top" kabi o'yinlar bolalar diqqatini jamlashga qaratilgan mashqlar sifatida muvaffaqiyatli qo'llaniladi. Shu bilan birga, o'quvchilarning qiziqishlariga mos mavzularni tanlash va ular uchun aniq ko'rsatmalar berish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Yangi Òzbekiston taraqqiyot strategiyasi. Tòldirilgan ikkinchi nashri .Toshkent:"Òzbekiston"nashriyoti ,2022.-416 bet. ISBN 978-9943-7951-7-4
2. P. I. Ivanov, M. E. Zufarova . Umumiy psixologiya. – Toshkent: “O`zbekiston faylasuflari milliy jamiyati”, 2008.
3. Usmonova Q.S Development of Steam International Assessment Program in Primary Education. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE. 30th Apr 2023. 242-244 s
4. Safayev N.S., Mirashirova N.A., Odilova N.G. “Umumiy psixologiya nazariyasi va amaliyoti“ TDPU, 2013 y, B.79-90.
5. Югай А.Х., Мираширова Н.А. “Общая психология” – Ташкент 2014 г. С.-194-205.